

Waarom is een heroverweging van de volledige besluitvorming ten aanzien van een Holocaust Namenmonument logisch en noodzakelijk?

Notitie

opgesteld in het kader van de bezwaarprocedure tegen de verleende vergunningen voor de bouw van het Holocaust Namenmonument

In de bezwaarschriften is gepleit voor een zorgvuldige, volledige heroverweging. In dit stuk lichten wij nader toe dat er, naast de juridische argumenten, hiervoor ook andere zwaarwegende redenen bestaan. Wij doen dit in de oprechte overtuiging dat de aard van het monument een bredere bezinning op functie, proces en vorm nodig maakt dan tot op heden heeft plaatsgevonden en dat het in het algemeen belang is - óók in het belang van al diegenen die voor een namenmonument zijn - dat die bezinning alsnog zal plaatsvinden.

1. Wat kan het doel zijn van een Holocaust namenmonument?

Stel dat het Nederlands Auschwitz Comité (NAC) niet met het initiatief zou zijn gekomen dat er een nationaal Holocaust namenmonument moet komen, maar dat de Nederlandse overheid dit project was gestart, dan waren er zonder twijfel allereerst moeilijke maar belangrijke vragen aan de orde gekomen. Namelijk: Wat moet het doel zijn van dit monument? Hoe zou dat er, gegeven dat doel, vervolgens uit kunnen zien? En wat zouden de eisen zijn voor en de kenmerken van een passende plek voor zo'n soort monument? Wat zijn dan de keuzes die voorliggen?

Daarbij komen wezenlijke vragen op tafel die gedegen onderzoek vergen. Dient zo'n monument in het bijzonder om de slachtoffers te gedenken en wordt het een ingetogen plek van bezinning? Of dient het om een statement te maken tegenover alle verschrikkingen, moet het een schokkende uitwerking hebben op de bezoeker, op de omgeving? Zou het wenselijk, en zo ja zou het ook mogelijk zijn, die twee op een passende wijze te combineren? Gaat het primair om een plek voor de overlevenden, voor hun kinderen en kindskinderen, mensen die zich heel direct betrokken voelen? Of is het bedoeld voor een veel bredere groep, voor alle – ook toekomstige – inwoners van Nederland? Is het bedoeld om de jonge mensen van nu wat te leren, en zo ja, wat dan precies? Hoe kan een monument betekenis hebben voor de huidige complexe, multi-culturele samenleving? Op welke wijze kan zo'n monument over vijftig of honderd jaar nog steeds iets betekenen, in een wereld die ongetwijfeld heel anders zal zijn dan nu en waarin de Tweede Wereldoorlog meer dan 150 jaar geleden zal zijn?

Hoe ontwikkelt een land over dit alles gedachten? Wat voor vorm zou zo'n monument kunnen krijgen? Hoe denken mensen in Nederland daarover? Mensen met of zonder een joodse geschiedenis, mensen uit andere culturen, jong en oud?

2. Wat zou een gangbare procedure zijn?

Stel dat het een nationaal monument moest worden. Dat betekent dat het van 'ons' is, in de brede zin van het woord. Hoe zou zo'n proces normaal gesproken dan gaan?

Er zouden methodes en procedures worden ontwikkeld, om te zorgen dat zo'n plan geleidelijk vorm kan krijgen. Er wordt nagedacht hoe tot een keuze van een locatie kan worden gekomen, welke criteria daarvoor kunnen worden gehanteerd. Er zou worden geïnventariseerd wat voor verschillende verschijningsvormen voor zo'n monument mogelijk zouden zijn.

Er zou een comité of een commissie worden samengesteld met mensen vanuit verschillende disciplines. Er zou in kaart gebracht worden waarover brede overeenstemming bestaat en waarover de meningen uiteenlopen, waar sterke emoties leven en gevoeligheden liggen, en waar misschien lastige of zelfs pijnlijke knopen zouden moeten worden doorgesneden. Alles om te zorgen dat het proces zelf al zo veel mogelijk zal leiden tot gemeenschappelijkheid. En zo zou draagvlak ontstaan.

Er zouden in verschillende fases momenten worden ingebouwd waarop ideeën worden teruggekoppeld, waar bedenkingen serieus worden gehoord en betrokken bij het verdere traject. Er zou een prijsvraag worden uitgeschreven, of misschien zouden verschillende kunstenaars expliciet worden uitgenodigd een eerste ontwerp te maken, waarover gesproken zou kunnen worden en aan de hand waarvan misschien ook weer tot nadere invulling van uitgangspunten zou kunnen worden gekomen.

3. Maar hoe is het hier gegaan?

Nu is er echter sprake van een particulier initiatief, zij het dat dit steun verkreeg van de Amsterdamse burgemeester. Dat betekent niet noodzakelijkerwijs dat de grote lijnen van het hierboven omschreven traject niet meer zouden kunnen worden gevolgd. Sterker, nadat het bij het Wertheimpark mis was gelopen gaf burgemeester Van der Laan in zijn brief van 24 september 2015 aan de Raad aan dat hij zorgvuldigheid van het hele proces van zeer groot belang acht. Hij benadrukte zijn steun voor het plan, maar gaf daarbij aan dat hij bij het NAC begrip had gevraagd *voor de tijd die wij nemen om een zorgvuldige procedure in acht te nemen*. Hij stelt dat het plan breed gedragen zal kunnen worden indien de afweging zorgvuldig tot stand komt en alle mogelijke locaties zijn bestudeerd. En hij stelt daarbij dat het zijn ambitie is dat er tenminste voldoende en liefst een groot draagvlak zal ontstaan.

De burgemeester legt – terecht – het verband: zorgvuldigheid van de procedure is noodzakelijk voor het creëren van draagvlak. Er is echter geen sprake geweest van een zorgvuldige procedure – zie het bezwaarschrift tegen de omgevingsvergunning en voor alle details productie 3 daarbij, het overzicht traject besluitvorming. Het feit dat formeel sprake was van een particulier initiatief, en niet van een overheidsinitiatief, was kennelijk genoeg reden voor de gemeente om geen enkele ruimte te bieden voor enig maatschappelijk debat, noch voor enige inspraak, noch voor een begin van inzichtelijke besluitvorming of voor een open inschrijving. Voor zover al in eerste instantie – door het college en door de Raad – tot een traject was besloten dat nog enigszins had kunnen bijdragen aan de kwaliteit van de besluitvorming, namelijk een procedure in twee fases met inspraak over locatiekeuze en ontwerpen, is al na zeer korte tijd onofficieel besloten dat traject simpelweg toch maar niet te volgen.

En zo is er nu geen enkele maatschappelijk discussie geweest over de vraag wat voor monument wij – inwoners van Nederland, Amsterdammers, betrokken organisaties, omwonenden – eigenlijk zouden willen. De keuze van de locatie is gemaakt aan de hand van criteria die voornamelijk de wensen en belangen van het NAC weerspiegelen. Voor zover maatschappelijke belangen al een plek kregen in enkele criteria, had dat uiteindelijk geen effect wegens de gehanteerde gekwalificeerde weging, waardoor iedere locatie buiten het Joods kwartier al bij voorbaat kansloos was. Daarbij werd bovendien voor de onderbouwing van de definitieve locatiekeuze een methode gebruikt die daarvoor niet geschikt was, aangezien de gehanteerde grofmazige criteria slechts

bedoeld en toepasbaar waren voor een scoring op hoofdlijnen. Daarbij vond zowel de locatietoets als de uiteindelijke locatiekeuze ook nog plaats zonder enige kennis van het beoogde ontwerp.

Maar bij dit alles komt dan nog: er is geen enkele vorm van inspraak is geweest. Het hele traject wordt gekenmerkt door voortdurend en bewust aankoersen op het vermijden van enige publieke inbreng. Waar aan het begin nog uitdrukkelijk over de noodzaak van inspraak en onderzoek naar draagvlak werd gesproken, is dat alles gaandeweg doelbewust overgeslagen en vermeden, zo blijkt uit ambtelijke stukken, verslagen van overleggen etc. Deze opstelling hebben mensen uit de buurt ook kunnen ervaren als zij hun zorgen en bezwaren wilden overbrengen aan college, raad of bestuurscommissie. Brieven bleven al te vaak onbeantwoord, insprekers werden, in het bijzonder bij de bestuurscommissie Centrum, afwerend en soms ronduit lelijk en met achterdocht behandeld. De bestuurscommissie en de raad speelden elkaar voortdurend de bal toe en bijna alle fracties stuurden burgers van het kastje naar de muur. Contrair aan zijn primaire opgave bleek de bestuurscommissie Centrum zich niet op te stellen als 'de ogen en oren van de buurt'. De buurtbewoners stonden kortom voor een betonnen muur.

4. Exclusief particuliere zeggenschap over een grootschalig publiek project: een onjuiste gang van zaken

De situatie is nu dat er een plan voorligt dat geheel en uitsluitend is vormgegeven door het NAC. Deze stichting heeft bepaald wat voor soort monument er moet komen, de kenmerken vastgelegd ("een aanklacht, een schreeuw" etc.), zij hebben feitelijk de locatie aangewezen, de architect gekozen en bepaald hoe het monument eruit moet gaan zien. De weinige randvoorwaarden die de gemeente stelde, zijn op essentiële punten niet in acht genomen. En de gemeente laat het toe.

De gemeente stelt voor het monument openbare, publieke grond beschikbaar, waarmee feitelijk, wegens eisen van afsluitbaarheid, ruimte aan het publieke domein wordt onttrokken. De gemeente heeft veel ambtenarenuren beschikbaar gesteld bij de voorbereiding en geld besteed aan onderzoeksrapporten. Het project zal voor een zeer groot deel bekostigd worden met publiek geld dat van verschillende kanten beschikbaar is gesteld, zoals 2,3 miljoen subsidie van het rijk, en gelden van inmiddels een vijftigtal gemeentes. Het NAC geeft geen openbaarheid over binnenkomende gelden, dus de gegevens die hier staan zijn uitsluitend afkomstig uit een aantal openbare bronnen.

De gemeente Amsterdam zal, zo wordt voorzien, ook de kosten dragen van nogal wat bijkomende zaken bij de bouw (herinrichting van de openbare ruimte, verplaatsing van kunstwerken en huidige monumenten). Het monument zal vervolgens na de voltooiing als 'cadeau' aan de gemeente Amsterdam worden overhandigd waarna het publiek eigendom zal zijn. Vanaf dat moment is de gemeente volledig verantwoordelijk en zal zij opdraaien voor alle kosten, zoals beheer, onderhoud en beveiliging.

Verder ligt er nog een verzoek van het NAC aan de gemeente, reeds in 2014 gedaan, waarin het NAC een nogal grote – feitelijke en morele – druk op de gemeente legt om een flink bedrag (rond de 3 miljoen euro) ter beschikking te stellen, c.q. de namen te adopteren van alle uit Amsterdam afkomstige omgekomen joden.

En hoewel zoals gezegd een zeer groot deel van de financiering van het namenmonument uit openbare middelen komt, is er geen financieel overzicht of begroting van het project openbaar dat inzicht biedt in de geraamde kosten, waaronder het honorarium van de architect (voor dit ontwerp en wellicht ook met betrekking tot het ontwerp in het Wertheimpark), studies, ramingen of offertes van verschillende aannemers en wat niet al meer, en ook inzicht in de geplande en gerealiseerde inkomsten (subsidies, donaties). Naar verluidt heeft ook de gemeente dit inzicht niet. Ook over de hoogte van de door de gemeente te dragen beheers- en beveiligingskosten na realisatie is nog niets bekend.

5. Samenvattend en tot slot

Er is hier sprake van een particulier initiatief: het oprichten van een zeer groot bouwwerk waarbij de locatie en de vorm zonder enige inspraak of noemenswaardige (overheids)sturing eenzijdig door het NAC zijn bepaald.

Maar eigenlijk gaat het hier om een publiek project. Het is een beoogd nationaal gedenkteken, een monument waarvoor een gebied wordt onttrokken aan de openbare ruimte, dat grotendeels wordt bekostigd vanuit publieke gelden, dat op het moment van voltooiing publiek eigendom wordt en waarvan de kosten tot in lengte der dagen uit algemene middelen moeten worden gedragen.

In het bezwaarschrift is betoogd dat de wijze waarop alle besluitvorming is voorbereid en heeft plaatsgevonden er toe heeft geleid dat er geen debat en geen enkele inspraak heeft kunnen plaatsvinden over het beoogde namenmonument. De belangen van de buurt zijn niet meegewogen, niet bij de locatiekeuze, niet bij de keuze van het soort monument en niet bij de uiteindelijke vormgeving.

Dat zou al zorgelijk zijn bij een kleinschalig project. Hier gaat het echter om een project met een enorme omvang, met grote impact op de directe omgeving. Om die reden klemt te meer dat de gemeente zich heeft onttrokken aan zijn verantwoordelijkheid en aan zijn taak om ook de belangen van de omwonenden concreet te betrekken en te wegen en heeft nagelaten de initiatiefnemer te overtuigen van de noodzaak van een dergelijke belangenafweging.

Een gemeente is namelijk in eerste instantie niet wat er in het stadhuis zetelt, maar is eigenlijk de samenleving. Een gemeente zijn de mensen die er wonen en werken. Een gemeente heeft organen nodig die het mogelijk maken besluiten te nemen. Een gekozen gemeenteraad waaruit een bestuur wordt gevormd. Ambtenaren die zorgen voor uitvoering van de besluiten. Een benoemde burgemeester, die op een aantal onderwerpen eigen bevoegdheden heeft. Maar allen zijn zij er voor die samenleving, en daaraan ontleent die "de gemeente" haar bestaansrecht. En daarmee is het ook uitdrukkelijk de verantwoordelijkheid van die gemeente om de samenleving te betrekken bij besluitvorming opdat wordt gegarandeerd dat de belangen van die samenleving worden meegewogen en waar nodig worden beschermd.

Uit alle stukken moge blijken dat dit in dit dossier onvoldoende is gebeurd.

Om al deze redenen komen wij tot de conclusie dat, wil het bestuur recht doen aan alle bezwaren, een heroverweging van de volledige besluitvorming over een namenmonument in Amsterdam noodzakelijk is.

4 mei 2018

Deze notitie is in de bezwaarprocedure ingebracht door de Plantage-Weesperbuurtvereniging, de stichting tussen Amstel en Artis, de Stichting de Groene Plantage, de bewonersvereniging studentenflat Weesperstraat en een aantal individuele buurtbewoners.

Contactpersoon voor alle bezwaarmakende organisaties en personen
Aletta Blomberg – advocaat – a.blomberg@ngnb.nl

Alle stukken die in bezwaar zijn ingebracht zijn te vinden op de website
www.buurtorganisatie1018.nl onder dossier namenmonument